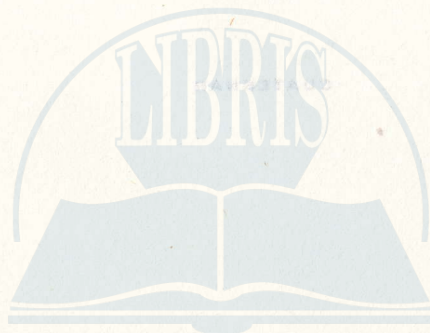

jacques sândulescu

DONBAS

povestea adevărată a unui
evadat din uniunea sovietică

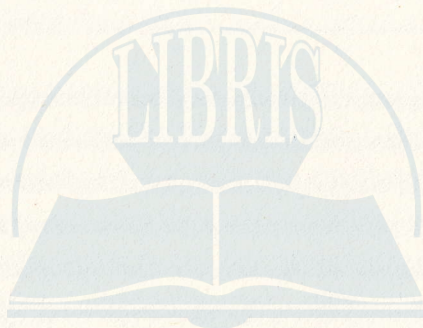
Traducere din limba engleză

MIHAELA ALBU și MICHAEL PETRESCU

Cuvânt înainte

ANNIE GOTTLIEB

NEMIRA

CARTEA

Capitolul I

Am fost arestat în Brașov, în drum spre școală. De-abia începuse să se lumineze, iar străzile reci, de un cenușiu-închis, erau aproape pustii. La un colț, lângă terenul școlii, am văzut mai mulți soldați ruși înarmați și un interpret român, civil, împingând pe cineva într-un camion al poliției. M-au văzut, iar interpretul mi-a strigat:

– Un' te duci?

– La școală.

– Vino-ncoa', trebuie să te ducem undeva și pe urmă poți să mergi și la școală.

M-a apucat de braț, iar soldații l-au ajutat să mă împingă înspre camion. M-am smuls din mâinile lor și am sărit singur în el. Înăuntru era întuneric beznă, dar am simțit cum mai mulți ochi mă priveau.

Am fost duși la cinematograful Axa. Era ticsit cu oameni care mișunau pe intervalele dintre scaune. Unii stăteau jos și totul părea foarte ciudat fiindcă nu rula niciun film. Căutam

degeaba pe cineva cunoscut. În aer plutea un sentiment de nesiguranță și teamă. Nimeni nu întreba nimic. Răspunsurile zăceau în golul din stomacul fiecăruia, iar noi, toți, încercam să le ignorăm ca nu cumva să se adeverească. Fiecare se făcea cât mai puțin vizibil, mișcându-se fără zgomot, ușor, vorbind în șoaptă, fără să facă niciun gest. Frica anihilase toate simțăminte, toate gândurile și mișcărilor.

Am așteptat mult timp în picioare, fără să înțeleg ce se întâmplă și fără ca cineva să vorbească cu mine. M-am așezat, mi-am băgat capul între umeri și am început să mă gândesc la toate orele când stătusem în același cinematograf, bucurându-mă de câte un film de după-amiază. Gândurile mi se întorceau în trecut, mergeau înapoi, înapoi, înapoi... pe urmă îmi amintesc cum începusem să mă întreb ce film va urma.

Câteva ore mai târziu, s-a urcat pe scenă un interpret și, cu glas apăsător, puternic, ne-a spus că vom fi urcați în camioane, apoi duși la barăcile de la periferia orașului.

Nu erau decât un camion și un autobuz de călători, așa că fiecare a făcut câte zece curse. În barăci, oamenii începuseră să plângă și să se roage, făcând foarte multă gălăgie. Unii cântau imnuri. Spre seară, am fost transportați la gară în mai multe camioane și urcați într-un tren de marfă cu treizeci de vagoane. Pe noi ne-au dus în cele din spate, fiindcă în față, pe peron, era o mulțime imensă de oameni. Eram numărați în timp ce ne îmbarcam. În vagonul meu am fost patruzeci și șase, bărbați și femei laolaltă.

Cam la o jumătate de kilometru depărtare de tren, un coridon de gărzi rusești oprea trecerea unei mulțimi de oameni

care strigau și plâneau. În vagon, noi ne-am tot împins până am ajuns la una dintre cele două ferestruici. L-am văzut pe tata, departe, în față; fiind înalt, era cu un cap deasupra mulțimii. Am fluierat tare. M-a văzut de îndată și și-a croit drum prin mulțime până ce a ajuns chiar în dreptul meu. Ni s-a întâlnit privirea. L-am văzut și l-am simțit cum își stăpânește lacrimile – nu-l mai văzusem niciodată așa. Am încercat să par sigur pe mine ca să știe că pot să-mi port singur de grijă. După două minute, am fost împins cu brutalitate de alții care căutau și ei o figură familiară. Imediat ce am fost îndepărtat de la fereastră, mi-au dat lacrimile. Am izbucnit în plâns. Singura mea consolare a fost aceea că tatăl meu nu mă văzuse plângând. Ar fi fost mult prea greu pentru el.

Printre lacrimi, i-am putut totuși zări pe cei de lângă mine împingându-se spre fereastră, agitându-și brațele frenetic și încercând să le strige ceva prietenilor și rudelor de afară, frângându-și mâinile și suspinând. Apoi, cu o sforțare, trenul s-a pus în mișcare, iar din vagoanele de marfă și din mulțimea de afară s-a ridicat, în același timp, un vaiet asurzitor.

Aveam șaisprezece ani și s-a dovedit că eram cel mai tânăr prizonier din vagonul de marfă, dar nu păream cel mai mic, fiindcă aveam o înălțime de 1,80 și cântăream cam 90 de kilograme. În vagon mai erau doi ingineri, un doctor și fratele unuia dintre profesorii mei de la liceu. Pe cei mai mulți dintre prizonieri îi văzusem fie ocazional – pe stradă –, fie auzisem de ei. M-a frapat faptul că nici doctorul, nici inginerii nu făceau nimic pentru a-i opri cumva pe cei care urlau. Omeneste cel puțin, ei ar fi putut măcar să încerce să-i consoleze, mai

ales pe femeile care boceau, fiindcă ele făceau cea mai mare gălăgie. Începusem deja să-mi pierd respectul față de oameni. Toți mi s-au părut îngrozitor de slabi, de neputincioși.

Imagina tatălui meu îmi tot venea în fața ochilor, dar m-am forțat să mi-l scot din minte și m-am așezat într-un colț ca să-mi pot analiza situația. Nu era nimeni în vagon pe care să-l fi cunoscut atât de bine încât să discut despre ce se petrecea, așa că m-am simțit îngrozitor de singur în mijlocul acestui haos.

În ciuda celor ce mi se întâmplau, trăiam cu impresia că mai exista totuși o fărâmbă de speranță, că destinația trenului poate să nu fie un lagăr sovietic de muncă forțată. Dar speranța e speranță, iar rațiunea e rațiune. Am hotărât să-mi fie indiferent unde ne vor trimite; în fond, și alți oameni au trăit și au muncit acolo. Asta ar fi doar o chestie de adaptare. Apoi m-am gândit la evadare. Citisem cărți și auzisem povești despre evadările din lagăre-închisori și capul mi-era plin de idei despre tunele și sute de modalități diferite de păcălit gardienii și poliția. Ar trebui să aștept și să văd.

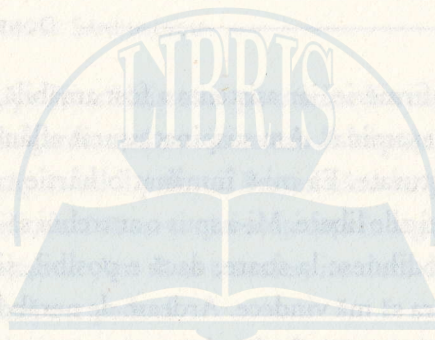
Eram totuși foarte curios în legătură cu Uniunea Sovietică. În ultima vreme auzisem o mulțime de lucruri bune despre ea. Era începutul lui 1945 și trupele rusești ocupaseră România în urmă cu patru luni. România fusese un aliat al Germaniei, dar, brusc, a schimbat tabăra. Rușii au început să treacă granița, iar armata germană se retrăgea treptat din fața lor. În Brașov, trupele erau de-a dreptul sălbătice. Seara, soldații mișunau beți pe străzi și cântau. Jefuiau magazinele și făceau focul în mijlocul străzii ca să frigă puii de găină furați. Unii dintre soldați erau femei și una a ieșit la plimbare într-o seară

purtând o pijama de mătase pe care și-o luase dintr-un magazin de lenjerie scumpă. Toți au socotit-o nebună, dar până la urmă cineva i-a spus că pijamaua era doar pentru dormit. Am înțeles că ei nu aveau un astfel de lux în Rusia. Cu toate acestea, se presupunea că acolo este paradisul muncitorilor.

Gândurile mi-au fost întrerupte de o foame puternică. Cei mai mulți dintre prizonieri fuseseră arestați din casele lor și putuseră să-și aducă cu ei câte ceva de mâncare, săpun, prosoape sau câteva haine. Tot ce aveam eu la mine erau trei cărți: o istorie a României, o geografie și o istorie a Germaniei. După un timp, fratele profesorului mi-a oferit niște pâine și cârnați. Am zis nu, mulțumesc, dar mai târziu, noaptea, el m-a îmbiat din nou și am fost fericit să capăt ceva de mâncare. În ziua următoare, rușii au început să ne dea rații de pâine și supă.

Era ianuarie și un ger cumplit. O sobiță din fier, alimentată cu o cantitate mică de cărbune, era singura noastră sursă de căldură, dar frigul intra prin sutele de crăpături din pereți. Dormeam în schimburi. Pe fiecare latură a vagonului erau două straturi de padele, priciuri de lemn, pe care încăpeau cam douăzeci de oameni. Când unul se întorcea, cinci colegi de pat trebuiau să se întoarcă și ei. Era acel somn pe care-l prinzi așezat într-un autobuz sau într-un tren când ești într-o lungă călătorie. Ce conta într-adevăr era faptul că îți lua greutatea din picioare timp de șase ore. După ce te foiai atât de mult încât nu mai puteai suporta, trebuia să te ridici și să te miști.

Peste trei zile am ajuns la granița rusească și a fost nevoie să ne transfere în alt tren, fiindcă ecartamentul șinelor e diferit în

Capitolul al XIII-lea

Același transport care l-a adus pe gardianul sadic transportase și un prizonier pe care îl știam din Brașov, orașul meu natal. Venise din România în același tren cu mine, dar într-un vagon diferit. Numele lui era Puri. Acasă fusese dansator și avea un viitor strălucit în față. Cât de groaznic arăta acum! Dar probabil că și noi arătam la fel. Când l-am întrebat de condițiile din celălalt lagăr pe timpul iernii, m-a privit lung, cu o figură tristă și a răspuns:

– Uită-te la mine și la transportul ăsta. Asta e tot ce a mai rămas.

Toți erau într-o stare jalnică: zdrențe, subnutriție, fețe fantomatice, triste. Iar aceștia erau cei mai puternici prizonieri. Veneau să-i înlocuiască pe cei care muriseră.

Când nu lucram, puținele mele ore libere le petreceam în mare parte cu Puri. Mi-ar fi plăcut să încerc o evadare cu el. Am simțit că mă pot baza pe el mai mult decât pe Omar. Nu era la fel de înalt ca mine, dar era foarte vânjos și rezistent. În Mina 31 își clădise singur o reputație bună ca *budshchik*, iar

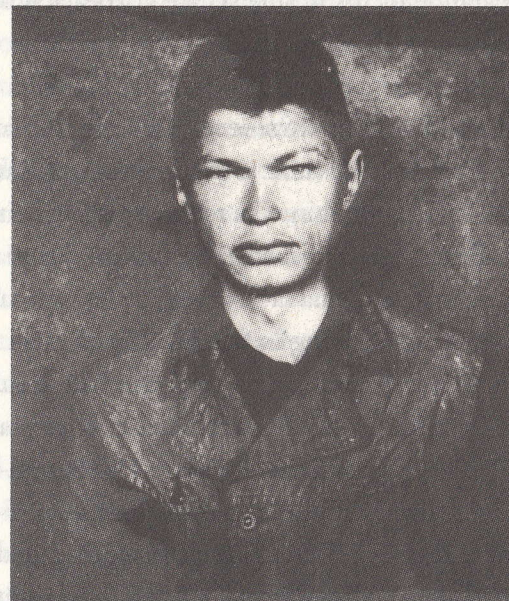
aici, la Mina 28, lucra pe al treisprezecelea nivel. Câteodată mă întâlneam cu el la ieșirea din mină, iar de mai multe ori l-am luat să meargă cu mine în vagonet. Dar verificam întotdeauna, în prealabil, cu rusoaica de pe platformă, ca să fiu sigur că niciun șef de echipă nu e pe *atkatka*. Nu încercam foarte des asta, fiindcă era prea riscant, dar o făcusem de câteva ori, iar Puri îmi era foarte recunoscător.

Pe urmă, ori de câte ori unul dintre cei mai omenoși gardieni era de serviciu, la schimbarea turelor celor care ieșeau din mină, îl întrebam dacă pot să-l iau pe Puri cu mine la pâ-râu. Îmi plăcea mult de el. Vorbea rusește fluent și imediat deveni un favorit al muncitorilor ruși, alături de Omar și de mine. De fapt, pe Omar rușii nu-l acceptaseră ușor. Îl respectau, dar cred că erau înfricoșați de statura lui. Chiar și mâinile îi erau grotești în raport cu mărimea lui. În plus, când munca nu mergea prea bine, el avea un mod particular de a mormăi înainte de a spune ceva.

Părea mai rece față de mine de când îi spuseseam că nu-l mai iau la râu și, când a văzut că-mi petreceam mai mult timp cu Puri, devenise parcă mai introvertit ca niciodată.

Dar, chiar dacă stăteam mai puțin timp împreună în lagăr, am rămas apropiați. Munca de echipă în mină formase o legătură specială care nu putea fi ruptă. Uneori, în timpul pauzelor, îmi vorbea despre trecutul lui. Într-o zi, am aflat că bunicul lui locuise într-un orașel nu departe de Brașov, unde propriul meu bunic deținea un restaurant, o *bodegă*. Bunicul lui Omar fusese clientul bunicului meu ani de zile. În fiecare dimineață, cam pe la ora nouă, se oprea să bea un *rachiul* dublu.

Rachiul e o băutură tare, inflamabilă, făcută din cartofi. După mai mulți ani se îmbolnăvise, iar câteva zile mai târziu a murit. Oamenii insistau că rachiul dublu pe care îl băuse în fiecare dimineață îl arsesse pe dinăuntru. Dar nimeni, niciodată, nu-l văzuse cu adevărat beat. Această forță trebuie să-i fi caracterizat întreaga familie, fiindcă și el fusese un uriaș precum era Omar. Era un bătrân foarte cumsecade și obișnuia să cumpere dulciuri pentru toți copiii din vecinătate. Devenise o legendă locală când, în tinerețe, mâncase odată cam patru kilograme de carne de porc și de vită, prăjite direct pe foc, și băuse zece sticle de vin, toate la o singură masă. După aceea, la un pariu, dansase cincisprezece minute cu un bărbat de o sută de

Omar

kilograme așezat pe umerii lui. Îi uimise pe toți. Niciunul dintre aceste excese nu păruse să-l afecteze în vreun fel.

În timp ce-mi povestea, Omar îmi mărturisi că și el ar putea ușor să mănânce șase kilograme de carne, dar în loc de vin i-ar plăcea să bea o găleată cu lapte. Știam că o putea face; așa cum puteam și eu. În timp ce-mi spunea toate astea, începu să plângă cu suspine teribile.

A zis că ar trebui să fim împreună și să rezistăm acestor vremuri groaznice; trebuie să fim atenți la toți dușmanii și să scăpăm cu viață. Niciodată nu văzusem pe cineva plângând în felul acesta. Era ca laptele care, odată ajuns la punctul de fierbere, dă pe dinafară. Cum putea să-și dea frâu liber emoțiilor – Omar, cel atât de închis în sine și care vorbea atât de rar?

În cele din urmă i-am spus:

– Uite, am ajuns până aici, vom rezista și până la sfârșit. Nu trebuie decât să așteptăm și se va rezolva. Dacă doi oameni sunt uniți, ei au o șansă, chiar și împotriva lumii întregi.

Atunci s-a simțit mai bine și a recunoscut că era mai ușurat vorbindu-mi atât de deschis. M-a făcut să-mi dau seama că eu n-am avut pe nimeni căruia să-i vorbesc pe față, cu care să port o discuție ori chiar să plâng în fața lui. Nu fusesem conștient de acest lucru până când Omar nu-și deschisese sufletul. Pe drumul de întoarcere către lagăr, chiar în noaptea aceea, înaintea de a adormi, m-am gândit la asta și a trebuit să-mi înghit suspinele de teamă că cineva m-ar putea auzi. Mi-ar fi fost rușine dacă se întâmpla. Nu aveam suficientă încredere în nimeni, nici chiar în Omar ori în Puri, încât să le arăt cele mai ascunse simțiri ale mele.

Se auzea, în depărtare, scârțâitul de la *libiotka* când lăsa vagonetele goale înapoi în mină. Uram acel scârțâit trist. Oh, cât îl uram. Dar când mă gândesc la el acum, parcă sună, într-un fel, frumos.

În decursul verii, am continuat toți trei să vorbim despre evadare. În întinsa vale a Donețului erau multe mine de cărbuni. Cel mai bun mod de a pleca era în mod clar calea ferată. Pe jos puteai să mergi doar noaptea și ar fi fost foarte complicat. Fiecare mină avea un lagăr mare în apropiere, păzit de gardieni, și, la fiecare două-trei zile, aceștia aveau zi liberă și umblau prin împrejurimi în control. Chiar în afara zonelor miniere erau multe câmpuri de traversat. Fiecare fermă colectivă avea oameni care patrulau noaptea. Deși nu erau numeroși ca în sectorul minier, constituiau totuși o mare problemă. Dacă eram norocoși și ieșeam teferi din Donbas, ne-am fi trezit pe malurile uriașului Nipru. Dacă erai un bun înotător, ar fi fost posibil să-l traversezi pe timpul nopții. Eu înotam foarte bine, dar Puri nu, și niciodată n-ar fi reușit. Iar Omar nu știa deloc să înoate.

Să treci fluviul pe poduri nu intra în discuție, fiindcă erau bine păzite la ambele capete. Pe urmă, mai era o problemă – aceea de a avea o mare rezervă de hrană, ceea ce era aproape imposibil. Nu, cea mai bună variantă era cu trenul. O mulțime de trenuri plecau din Donbas cu destinația vest. Armata Roșie ocupa actualmente multe țări din Europa de Est, țări care aveau nevoie de cărbuni. Dar toate gările erau bine păzite și ori de câte ori se aduseseră cinci sau șase vagoane de marfă la